

tiering däremellan i klangfärgshänseende såsom något senare skedde genom abbé Vogler förekommer icke. Och ej heller var den tänkbar med den dåtida uppfattningen av orgeln såsom tonverktyg. En orgelbyggares skicklighet värdesattes i våra dagar mången gång efter hans förmåga att "karaktäristiskt" kunna intonera ett orgelregister med något orkesterinstrument såsom dess klangliga förebild. Att en klassificering av klangmaterialet så småningom måste bliva en följd härav ligger i sakens natur. En klassificering, sådan den genomförts i modern tid, innebär emellertid också en begränsning, fatal för den konstnär, som skall hava instrumentet om hand. Silbermannorgeln saknade ingalunda de klangfärgsmöjligheter, vilka vår tids moderna orgelverk äga. På rent syntetisk väg var det möjligt att icke blott framställa dessa utan därtill alla de klanger, den mest krävande musiker i detta avseende kunde begära.

Helge Mårtensson.

Samlingsverket Sveriges kyrkor.

Vid det betydelsefulla diskussionsmöte, som ägde rum i Upsala den 3 nov. 1906 och vilken dag kan betecknas som den moderna kyrkliga minnesvårdens födelsedag i vårt land, framhölls nödvändigheten av att få till stånd en sakkunnig inventering av våra landskyrkor för att åstadkomma en effektiv kontroll över vården av byggnader och inventarier. På grund av brist på arbetskrafter kom det att dröja åtskilliga år innan planen kunde realiseras. Under tiden hade den moderna principen för vården av våra kyrkliga minnesmärken tagit fasta former under ledning av nuvarande riksansantikvarien Sigurd Curman och professor Johnny Roosval, och det blev också dessa män som tillika med några av kyrkans representanter snart utformade programmet för inventeringen av landets kyrkor och deras konstskatter.

Enligt detta program skulle varje kyrka i Sverige bli föremål för fullständiga uppmätningar och detaljritningar av arkitekter vidare en konsthistorisk byggnadsundersökning och bestämning av kyrkans konstbestånd jämte fotografering. Varje sådan undersökning skulle publiceras i en bok sedan kyrkans alla arkivalier genomgåts. Slutförandet av denna väldiga uppgift kunde icke beräknas under de närmaste generationerna och det befanns därför nödvändigt att samtidigt utföra en snabbinventering av kyrkornas konstföremål. Denna inventering, som nyligen slutförts, bildar delvis stommen för de sedan följande undersökningarna, avsedda för "Sveriges kyrkor".

Samlingsverket Sveriges kyrkor startades år 1912, och som redaktörer stodo Sigurd Curman och Johnny Roosval, vilka namn borgade för arbe-

tets höga nivå. Det behöver icke här påpekas vilken utomordentlig betydelse, som detta verk har. Det har blivit en nationell tillgång, vars fortsättning icke får äventyras. Dess vetenskapliga värde kunna vi här icke ens antyda. Däremot bör det erinras om, att det vid sidan av sin konsthistoriska gärning även äger en betydande hembygdsvårdande uppgift. Kyrkan är ju koncentrationspunkten för bygdens andliga liv; dess olika faser kunna ofta avläsas i byggnadens och inventariernas historia. "Sveriges kyrkors" beskrivningar ge därför grunddragen av en bygds kulturhistoria och är sålunda oundgänglig för varje hembygdsvän.

Verket utgives så att de flesta landskap samtidigt äro representerade. Hittills ha sålunda utgivits: av Upplands kyrkor 1 band innehållande 3 häradar och 3 skeppslag, av Gottlands 2 ting, av Västergötlands 1 härad, i ett band, av Dalarnes 3 tingslag, av Östergötland ett halvt härad, av Värmlands och Blekinges 1 härad, av Medelpads 2 tingslag och Sundsvalls stad samt av Stockholms kyrkor 7 stycken. De sistnämnda äro fylligare och ha kunnat utgivas tack vare bidrag från församlingarna och Samfundet S:t Erik.

Det sist utkomna häftet om *Jakobs kyrka* ger oss anledning att närmare skärskåda verkets uppställning och utförande. Författare till den värdefulla beskrivningen är hr Efraim Lundmark, en av "Sveriges kyrkors" trägnaste medarbetare. Inledningsvis redogöres för kyrkogård, begravningskapell, gravkor samt pastors- och församlingshus. Därefter följer en intressant byggnadshistoria föregången av en undersökning om ett äldre gilleskapell på platsen samt sedan en kyrka byggd omkr. 1430. Den raserades av Gustaf Vasa, den store riksbyggmästaren, som behövde tegel till stadsmuren! Riksbyggmästarens son, Johan III, hade emellertid ett större intresse för kyrkobyggnader. Han lät 1580 uppföra Jakobs kyrka samtidigt med Klara. Något senare fick Villem Boy uppgöra ritningen till byggnaden med en något modifierad plan. Kyrkan uppfördes enligt denna och blev en s. k. salkyrka med kvadratisk, treskeppigt hus för menigheten och ett långsmalt kor. I huvudsak ansluter sig denna byggnad till ett senmedeltida schema och erinrar exempelvis om Fraunkirche i Nürnberg. Ur liturgisk synpunkt är den en hybrid mellan ett katolskt och ett protestantiskt kyrkorum — en intressant motsvarighet till Johan III:s egen ställning i liturgiskt avseende, som Lundmark med rätta anmärker. Den centraliserande tendensen med betonandet av predikstolens funktion genom dess uppställning så nära mitten som möjligt samt i fordran på rymd och ljus ligga tydligt protestantiska drag. Det katolicerande elementet framstår i den rikt utbildade korpartiet. (Ett något tidigare kyrkorum, Upsala slottskyrka, saknade korutsprång). Denna ganska egen-

artade och försenade planform kopierades av mästaren till de vackra valven, Hans Förster, då han vid mitten av 1600-talet byggde Kristine kyrka i Falun. Under Karl IX:s tid förlängdes predikorummet två travéer åt väster och äntligen 1643 invigdes kyrkan.

Bildhuggaren Jost Schütz utförde samma år korinredningen, som bestod av altare, en snidad panel på väggarna runt altaret, ett korskrank av 40 små svarvade pelare, 4 högkorsbänkar, snidad altarring med två dörrar — ringen var sålunda sluten — samt en sångstol. Den sistnämnda förmodar Lundmark vara lika med "en bekännelsepall vid altarringen". Utan tvivel var den klockarens eller sångledarens plats, en möbel som alltid fanns i medeltida kyrkor.

Schildringen fortsätter efter denna byggnadshistoria med en sorgfälligt och utomordentligt sakrik beskrivning över inventarierna, vilken vi tyvärr måste förbigå. Av särskilt intresse äro bl. a. de talrika gravstenarna och begravningsvapnen, vilkas publicering måste vara av största värde för personhistorisk forskning.

Att inventeringsverket Sveriges kyrkor kräver stor uppoffring av tid och arbete från redaktörernas och medarbetarnas sida torde lätt inses. Dessa uppoffringar bereder nog icke några större svårigheter för verkets utgivning på grund av den entusiasm, med vilken dessa gått in för uppgiften. Så mycket större svårigheter bereder istället finansieringen. Sedan länge åtnjuter "Sveriges kyrkor" visserligen statsanslag, men detta räcker endast till en obetydlig del. Redaktörerna måste därför räkna dels med förhöjt statsanslag — i dessa dagar ett tvivelaktigt hopp — dels med den möjligheten, att från landskyrkornas sida en del av kostnaderna anskaffas av församlingarna själva. Angående statskyrkorna räknar man med att i allmänhet hela kostnaden för kyrkan anskaffas på orten, då ju dessa kyrkors bearbetning blir betydligt mera kostsam och därför omöjlig att upptaga i verkets ordinarie budget. På detta sätt ha Stockholms kyrkor i stort sett bearbetats på församlingarnas (och delvis på samfundets S:t Erik) bekostnad. Andra efterföljansvärda exempel böra omnämnas såsom Gävle, där staden finansierat kyrkornas beskrivning och senast Jönköping, varest stadsfullmäktige beviljat 4000:— kr.

Som synes kan arbetet fortsättas och fullföljas endast genom förstående och god offervillighet från församlingarnas, kommunernas eller kyrkligt intresserade mecenaters sida. Det måste anses som en hederssak för en församling att få sin kyrka beskriven i detta storartade samlingsverk, och vi vilja därför rikta en manande vädjan om bidrag till arbetet.

Bengt Cnattingius.